

S:t Olof

Medlemsblad för Torshälla
hembygdsförening S:t Olofs Gille

Nr 1 – 2024 Årg 34

Bilder på arkeologiska fynd från utgrävningen av borgen på Husberget ur boken "Husberget i Torshälla" av Hans A. Lidén

Bilder

1. Spelbricka och tärning
2. Ett tidlöst verktyg, hovslagartång
3. Tränsbett från en stridshingst
4. 2 av totalt 40 påträffade armborstpilspetsar

Åldermannen har ordet

I detta nr 1/2024 signalerar styrelsen för Sankt Olofs Gille en förändring. I samband med årsmötet 11 mars beslutades att vårt medlemsblad från och med nu utkommer med två nr per år istället för tidigare med fyra nr.

Ändringen sker delvis av administrativa skäl, men också då Gillet alltmer behöver snabbt uppdatera händelser m.m., vilket bäst sker genom att ni informerar er fortlöpande digitalt via vår hemsida www.sanktolofsgille.se.

Detta gör nu att ni i läsningen av medlemsbladet får info om dagsläget men också bakåt från årsmötet och framåt i höst i avvaktan på nästa nummer, som utkommer i december. Ni får här info från årsmötet, om vår- och sommarprogram och om spikade aktiviteter och planering inför hösten 2024.

Bland större nyheter är info om vår nya bok om Husberget i Torshälla. Firandet av nationaldagen 6 juni, ett samarrangemang med IOGT-NTO om Torshälla marknad som utgått och ersatts av Kulturlördag/Torshälla växtmarknad den 7 september.

Gillet har också börjat planeringen för övriga större program som Historisk afton i oktober i Torshälla kyrka och Julmarknaden 24 november.

I övrigt arbetar styrelsen vidare med historiska artiklar, här om Holmens manufaktur och industri.

Vi engagerar oss givetvis också inte bara i historien utan i vad som händer i Torshälla vad gäller stadens utseende och utveckling.

Tillsammans med kommunledningen och Torshälla stads nämnd arbetar vi med en gestaltningssidé som ska beskriva det gamla vindkraftverket, den så sorgligt nedbrunna väderkvarnen.

Som ålderman i hembygdsföreningen representerade jag nu 26 maj i avtackningen av vår kyrkoherde Pernilla Parenmalm som nu efter 11 år lämnar oss för en ny befattning i Uppsala.

Mycket händer, en del beskrivs här och följ föreningen på hemsidan.

Och vi behöver dig. Engagera dig i vårt arbete för Torshällas utveckling!

För styrelsen!

Tryggve Lundh

Ålderman

ÅRSMÖTET 11 mars 2024

Tryggve hälsade tjugotalet medlemmar välkomna och förklarade mötet öppnat.

Parentation: Tryggve deklamerade två dikter av Kristina Lugn, därefter en tyst stund.

Val av ny styrelse m.m.

- Tryggve Lund omvaldes för ett år.
 - Årsmötet beslutade att styrelsen skall bestå av lägst 7 och max 9 ordinarie ledamöter. (Just. av stadgarna görs)
 - Val av ordinarie styrelseledamöter för 2 år: Leif Persson och Inga-Lena Jansson nyval, Birgitta, Benny och Jan-Erik omval.
 - Val av 2 revisorer och 1 ersättare för 1 år: Hans Eriksson, Jarl Hedin och Anders Kropp omvaldes.
 - Val av 2 ledamöter till valberedningen: Iha Frykman och Christina Åslund omval.
 - Fastställande av årsavgift 2025: 100 kr för enskild resp. 150 kr för familj.
- Här följer en information från årsmötet saxade ur styrelsens och alla kommittéernas verksamhetsberättelser för 2023 och lite om våra planer för 2024:

Gillets verksamhetsberättelse för 2023

Styrelsen har under året bestått av Tryggve Lundh, ålderman, Birgitta Biderman, vice ålderman, Barbro Holmén-Gustafsson, gärdeman, Jan-Erik Kling skrivare, samt ordinarie ledamöterna Benny Flodin, Kjell Jansson och Mikael Nyman. Ersättare har varit Inga-Lena Jansson.

Sankt Olofs Gille hade vid årets slut 294 medlemmar; 110 enskilda och 184 familjer. År 2022 var vi 312 medlemmar.

Kommittéer

Förutom i föreningsomfattande aktiviteter bedrivs arbetet i huvudsak i kommittéer, var och en ledd av en styrelseledamot.

Kommittéerna är: Aktivitet, Arkiv & Data, Fastighet & Museum, Redaktionen för tidningen

Sankt Olof, Hemsidan och nya Bygdeband samt Programgruppen "Industrihistoriskt umgänge".

Styrelsen har haft 10 protokollförda styrelsemöten. Som framgår av bilagorna har föreningen haft egna arrangemang och deltagit med nätverket Gamla Torshälla under 2023. Totalt har styrelsen nedlagt 506 timmar på 2371 besökande, varav 500 personer på Holmberget vid Kulturdagen.

Sedan 2020 inväntar föreningen att de skavanker som fanns vid husesyn på Bergströmska gården med kommunansvariga där stora brister i underhållet, både ut- och invändigt, kommer att åtgärdas i år. Under hösten påbörjades dock renovering av ytterfasaden och ytterfönstren. Dessutom har under hösten påbörjats installation av nytt brand- och inbrottslarm.

Skriften S:t Olof, har delats ut 4 gånger till våra medlemmar. Den 1 januari 2024 uppgår portot till 18 kronor per mottagare, vilket betyder att 72% av medlemsavgiften för medlem bosatt utanför Torshälla stad utgör portokostnad. Kostnaden för Sankt Olof uppgår till 101 kr per mottagare.

Även i år har vi mottagit ett antal gåvor, som blivit registrerade. Åldermannen har tackat givarna.

Vi har bidragit med 20 000 kronor till produktionen av boken om Torshällas mästern fotograf Harald Bäckstrand. Lanseringen skedde på Kulturdagen.

Boken om Husberget har påbörjats 2023 men är försenad och planeras att utkomma under kvartal 1 2024.

Sankt Olofs Gille övertog projektansvaret för Historisk afton fr o m 2023.

Projektet Carl Larsson och paviljong vid Hammarby kyrka, som föreningen är projektägare till är framflyttat till 2025.

Hembygdsföreningen har också, främst genom åldermannen, deltagit i lokala möten, kretsmöten och regionalt vid informationer i Sörmlands

Hembygdsförbunds regi.

Ett stort arbete ligger framför oss; att digitalisera våra skrifter och föremål, så att de blir tillgängliga för allmänheten utan att fysiskt besöka Gården.

Genomgång Georg Nyströms och föreningens föremål har påbörjats och beräknas vara klart under 2024.

Kommittén för Industrihistoriskt umgänge har inte haft någon aktivitet för medlemmarna under 2023.

Sankt Olofs Gille guidar också besökande inte enbart kring hembygdsmuseet Bergströmska gården, utan i hela Torshälla, främst i gamla Torshälla, Rådhuset och Torshälla kyrka. Allt arbete sker på ideell grund. Detta innebär att föreningen gör en stor frivilliginsats för kulturen, historien och staden Torshälla. Styrelsen är tacksam för att så många intresserade, vänliga människor ger gåvor och de volontärer som lägger tid och kraft på att Bergströmska gården ska leva vidare.

Ett stort och varmt tack till alla som på olika sätt bidragit under året.

Styrelsen

Aktivitetskommittén

Kommittén har under året bestått av Birgitta Biderman, Kjell Jansson och Inga-Lena Jansson.

De huvudsakliga uppgifterna har varit planering av öppethållande torsdagar under maj till och med september, sommarveckorna samt växt- och julmarknad.

Nationaldagen

Firades i samarbete med IOGT-NTO där Ars Musica underhöll med en konsert, efteråt bjöd S:t Olofs Gille på kaffe med dopp. Firandet lockade 175 nöjda besökare.

Städning av Bostadshuset

Den 4 maj kom 10 av våra duktiga volontärer

och städade hela huset, ett stort tack till er för att ni finns.

Öppethållande maj – juni samt aug – sep, torsdagar 13 – 16, lockade cirka 70 besökare från Sverige och utlandet.

Den 14 juni kom Giselle Emmoth med 40 högsta-dielärare från Eskilstuna för en guidad visning. Många hade aldrig hört talas om Bergströmska gården!

Sommaraktiviteter

Under juli hade vi öppet tisdag, torsdag och lördag klockan 13 – 16, torsdagar med underhållning och kaffeservering.

Underhållare var: 6 juli Hervor, 13 juli Göran Axelsson, 21 juli Peter & Hans, 27 juli Roland Gustavsson.

Vårt öppethållande med underhållning och kaffe var mycket uppskattat. Trots växlande väder kom totalt 175 besökare. Tisdagar och lördagar besökte totalt 74 personer från Sverige och utlandet oss.

Musik i Mormorstäppan

3/8 flyttades musiken till Gården, Spelade gjorde Bosse Lundkvists trio.

Växtmarknad 26 augusti

Mormorstäppan och Bergströmska Gården. Här fanns möjligheter att köpa och sälja sticklingar, växter och honung.

Arrangör: Trädgårdsintresserade i "Torshälla Blomsterstaden" i samarbete med Torshälla Stads förvaltning och S:t Olofs gille. Göran Axelsson underhöll med sitt dragspel och lockade fram spontan allsång. Ett mycket uppskattat arrangemang som lockade ca 150 besökare. S:t Olofs Gille sålde korv med bröd.

Torshälla Marknad 3 september

Enligt tradition serverade vi nygräddade våfflor med sylt och grädde. Drygt 145 personer lät sig väl smaka och vi var 17 medlemmar som jobbade. Varje år delar Torshälla stads nämnd ut **förtjänstpriset Birger** som går till en person som gjort en förtjänstfull insats för Torshällas

bästa. Priset gick i år till Katharina Tholinson driver butiken Avig & Rät vid Östra torget.

Konstrunda – Kulturfestival 7 oktober

Gården var öppen för visning. Antal besökare uppskattas till 50 st. Vår ordförande fanns på Holmberget hela dagen, där han gjorde reklam för Gillet och boken Torshälla ABC 2017.

Julmarknad 26 november

Arrangörer var Gillet, Lions och Kultur o Fritidsförvaltningen. Lilla Gatan var fylld av torgstånd, från Bergströmska Gården till Kyrkans Hus, totalt 21 stycken. Dans kring granen skedde i Mormorstäppan. Tomten fanns i stallet inne på Gården och delade ut godis till alla barn. På Bergströmska gick det åt 40 liter glögg och 11 burkar pepparkakor (715 st.) 400 lotter såldes slut tidigt. Marknaden besöktes av ca 700 personer.

Tackfest 7 december

Styrelsen, valberedning, revisorer och volontärer inbjöds till julfest i PRO-gården.

26 personer kom och lät sig väl smaka av kall o varm jultallrik från Sillbiten. En mysig kväll med många historier och mycket skratt.

Fastighetskommittén

I det löpande arbetet på gården ingår aktiviteter som: sopning, krattning, ogrärensning, gräsklippning, snöskottning, isättning och uttagning av innanfönster, julpyntning, mm. Kommittén har under året haft fokus på följande:

- I Mormorstäppan har både midsommarstång och julgran har fått pryda trädgården under sina respektive högtider. Täppans trädgårdsmöbler har av åldersskäl fått åka till tippen och vi ser över annan lösning. Kommunens Arbetsmarknadsförvaltning har fortsatt att bistå oss med att hålla fint i trädgården.

- Ett kontinuerligt arbete sker med rensning, omflyttning och städning i stallvävstuga och förråd för att bättre passa besökare och egen förvaring.

- Våra utställningsdelar arrangeras efterhand om för att anpassas till bland annat inkomna gåvor som önskas exponeras.

- I Fastigheten har den dåliga och smått farliga trappan till huvudentrén ersatts med nytt virke och betsmålats. Fönsterputsning och storstädning genomfördes under våren.

- Larmsituationen har i samverkan med kommunen setts över och äntligen konkretiserats. Låsskåp för räddningstjänsten har satts på utsidan och arbetet med larminstallation inleddes i jan 2024. Larmen separeras så brandlarmet går direkt till räddningstjänsten medan inbrottslarm går som tidigare till berört vaktbolag.

Redaktionen S:t Olof med Hemsidan & Industrihistoriska Umgänget inbjöd till VÅRPROGRAM 2023 om **Thermaeniusepoken** med mingelafton i kvarnen den 16 april kl. 15 och uppföljning den 21 april kl. 10–12 med besök på Munktellmuseet. **Tyvärr blev dessa träffar inställda pga. för få deltagaranmälningar.**

Årets NATIONALDAGEN 6 juni. Då årets firande och svenska flaggans dag på Holmberget ställts in bjöd S:t Olofs Gille och IOGT-NTO till Konsert med "Ars Musica" kl. 15:00 i IOGT-NTO lokalen och därefter kaffe med dopp på **Bergströmska gården**, vilket blev ett mycket lyckat alternativ.

Under hösten genomfördes: (alla evenemang blev mycket lyckade och finns beskrivna i S:t Olof nr 4–2023)

-Torshälla marknad 3/9,

-Kulturfestival & konstrunda 7/10,

-Historisk afton den 22/10

-Julmarknaden **fyra S:t Olof innehöll bland annat artiklar och information med följande rubriker:**

- **Gustav Vasas 500-årsresa genom dåtid, nutid och framtid utgick från Strängnäs** – text & bild Benny Flodin

- **Gustaf Vasa under jubileumsåret** – av Tryggve Lundh

• **VADDFABRIKEN mellan stadskällaren och kronokvarnen grundades 1870 av systrarna Mathilda och Constance Sandberg** – övertogs 1916 av Eriksson Junior Verktygsmaskinfabrik, EEJ Torshällamaskiner AB, AB Torshällamaskiner Ulvsunda AB – text & bildkorrigering Benny Flodin

• **Johan Thermanius och hans bidrag till Torshällas industrihistoria på Holmen och flytten med familj till Hallsberg** - Research text och bilder: Benny Flodin med stöd av Jan-Erik Kling

• **I år är det 500 år sedan Gustav Vasa valdes till kung** – info om arrangemang av Tryggve Lundh

• **Ur Holmens 900-åriga historia kan man läsa följande om Gustav och sonen hertig Karl.** - redigering Benny Flodin

• **Bernt Pettersson, S:t Olofs Gilles hedersmedlem, blev 100 år 9 juli** – text & bild Benny Flodin

• **Familjen Nyström på Klockberget** - Besök av Åke Jansson vars faster Sigrid var gift med Carl Nyström - text & bild Benny Flodin

• **Forts om fam. Thermanius** och deras tröskverksframgångar tack vare besök av Jeanette Göransson Trolle vars morfar Alfred ledde Thermaniusverken i Hallsberg 1918-38, se S:t Olof Nr 2 - 2023 – text och bild Benny Flodin

• **Återuppbyggnad av Klockbergskvarnen & tankar kring ett Kulturstaket** – text & bild Benny Flodin

• **Krusgårdens industrihistoria och en ev. byggnad av en ny Krusgårdsbro** - Torshälla i november 2023 / Leif Persson (fritt redigerat av Benny Flodin enl. OK av Leif)

Hemsidan, Sveriges Hembygdsförbund (SHF) och gamla Bygdeband ("Utforska platsen")

Arbetet med fotogalleriet och Bygdeband med mera fortsätter enl. fjolårets beskrivning. Vår hemsida i SHF länkar naturligtvis till vår egen <http://www.sanktolofsgille.se/>

Arkiv- & Datakommittén

Besöksregistreringen som under 2020 och 2021 var, pga. Coronapandemin, minimal och noterades endast i en liggare på köksbordet och sköts från år 2021 av aktivitetkommittén.

Medlemsregister med etiketteringsadresser uppdateras av Gärde mannen och redaktionschefen i samarbete.

Med dagens resurspersoner har vi gjort en prioritering av vårt fortsatta arkivarbete: (lika med från 2022)

Förslag till prioritering och ansvar

• Medlemsmatrikel - Gärde mannen i samarbete med redaktionschefen

• Besöksstatistik i tabell och ev. i diagramform - Aktivitetkommittén

• Donationer – Äldermannen eller mottagande styrelsemedlem skickar tack- eller nej-tackbrev och fyller i detaljerna (sid 2) i donationsregistret med kopior till redaktionen som uppdaterar registret

• Aktivitets- och sommarprogram – Aktivitets- och Programkommittéerna utarbetar programmen och redaktionen inför dem i kalenderform på hemsidan och i S:t Olof

• Fortsatt arkivering/registrering av historiska artiklar i medlemstidningen S:t Olof - Redaktionen

Kurser i e-arkivering i regi av Digitala Sörmland har legat nere men fortsätter nu under 2024

Data

Den nya routern för WIFI installerades hösten 2020. i övervakningen på Bergströmska gården, då den relativt nya från 2018 hade lagt av. Under 2022 slutade även den nya fungera och eftersom den är beroende av lokaltelefonens kopparledning kommer vi möjligen byta den mot en mobil wifi-router.

Just nu pågår en nyinstallation av gårdens alarmsystem från kopparledning till mobilt och vi har sagt upp 016-numret via kopparledningen som snart går till historien

Verksamhetsplan 2024

S:t Olof Gilles huvuduppgift är att sprida kunskap om Torshällas historia och bevara Bergströmska gården och dess historia. Som en del i uppdraget att föra historien vidare ansvarar Gillet för ett stort antal museiföremål som omfattar allt från hushållsredskap till arbetsredskap, möbler och textilier. Genom att visa upp och berätta om föremålen sprids kunskap om hur människor levt och arbetat.

Verksamhetsåret 2024 aktivitetsplan redovisas vid årsmötet 11 mars, där idéer om året ventileras. Styrelsen (9 personer) sammanträder under året vid 11 styrelsemöten.

Aktiviteter 2024: se mittupplaget

Torshälla Hembygdsförening fortsätter under året att ytterligare se över lokaler och inredning i Bergströmska gården, ordna och utställa viktiga föremål, inklusive erhållna gåvor.

Under 2024 fortsätter styrelsen att bevaka frågor om Torshällas stadsbild och kulturhistoriska utveckling, typ ärenden rörande Holmbergets utveckling och användning och om stadens kulturmiljö. En ny fråga 2024 är ev. plan för kvarteret Gjutaren, Storgatan Torshälla.

Gillet söker under året aktivt samarbeten med andra lokalhistoriska föreningar och organisationer.

Under våren 2024 utkommer boken om Husberget – Torshälla medeltida stadsborg och Gillet arbetar vidare med paviljong-projektets, Carl och Karin Larsson expo och hantverksutställning om återbruk invid Hammarby kyrka. Projektet om restauration av Väderkvarnen, Torshälla vindkraftverk på Klockberget tar ytterligare fart.

S:t Olof, Gillets egen tidning, utkommer från 2024 med 2 nummer, med lika rikt och spännande innehåll som tidigare. Tidningen, exklusivt de senaste två utgåvorna, finns att läsa på hemsidan: www.sanktolofsgille.se/.

Ytterligare vikt läggs 2024 på vår digitala infor-

mation.

Internt vill vi öka medlemsantalet till över 320 medlemmar och vi vill knyta volontärer och intresserade närmare till styrelsen och arbetet i våra olika kommittéer.

Gillet QR-kod ska finnas på allt externt material.

Eftersom all verksamhet inom S:t Olofs Gille bygger på frivilligt arbete hoppas styrelsen att fler blir intresserade och vill vara delaktiga.

S:t Olofs Gille erbjuder många olika verksamheter som vi ständigt försöker förändra, förbättra och utveckla. Vi ser fram emot arbetsåret 2024 och tror att hembygdsföreningen kan erbjuda bra verksamheter, spännande möten på Bergströmska gården och på övriga platser.

Det gamla ska finnas med i nuet. Vi vill bevara och påverka vårt Torshälla positivt för framtiden!

Torshälla i mars 2023

Styrelsen för Torshälla Hembygdsförening Sankt Olofs Gille genom Tryggve Lundh, ålderman (ordförande)

Den nya styrelsen: överst Mikael Nyman & Leif Persson, i mitten Tryggve Lundh, Jan-Erik Kling & Kjell Jansson och längst fram Birgitta Biderman, Benny Flodin, Inga-Lena Jansson & Barbro Holmén Gustafsson

Text & bild Benny Flodin

Bergströmska gårdens

Torshälla hembygdsmuseum, Be

Vecka 27 t o m 30 öppet tisdagar

Torsdagar kaffeserver

*Ett utförligt program med under
hittar du på vår hemsid*

Preliminärt Program:

Vår- sommar- och höstprogram

Våren:

- **Årsmöte** 11 mars kl. 18:30 i kvarnen
- **Husbergsföredrag och bokrelease "Husberget i Torshälla"** (Leif Persson) 4 maj kl. 13-17 i kvarnen
- **Guidad visning på Husberget** av vår lokalhistoriker Leif Persson den 11 maj kl. 13 - samling bakom brandstationen

Juni månad:

- **6 juni NATIONALDAGEN IOGT-NTO och S:t Olofs Gille** arrangerar som i fjol en konsert med "Ars Musica" kl. 15:00 i IOGT-NTO-lokalen och S:t Olofs Gille bjuder på kaffe med dopp på BG efteråt.

Maj-sept är BG öppen alla torsdagar kl. 13-16 och under juli även tisdagar och lördagar

Juli månad:

4 juli kl. 13-16 – Öppet BG

Kaffeservering och underhållning av Johanna Brun, stjärnskott från Strängnäs som släppte 3 skivor

11 juli kl. 13-16 – Öppet BG

Kaffeservering och underhållning av Andreas Isoosig, trubadur från Eskilstuna med egna låtar och som gärna sjunger Bellman, Taube m.fl.

18 juli kl. 13-16 – Öppet BG

Kaffeservering och underhållning av Andra Trion, från Eskilstuna med låtar i gammal swing-stil

25 juli kl. 13-16 – Öppet BG

Kaffeservering och underhållning av Gunnar Sandevärn, Torshällas egen pianist - spelat med Ingemar Nordströms

Not:

BG=Bergströmska gården

MT=Mormorstäppan

sommarprogram 2024

Bergströmska gården, Lilla gatan 12

; torsdagar och lördagar kl. 13-16

ring och underhållning

hållning och eventuella hantverk

na www.sanktolofsgille.se

Augusti - september:

10 augusti kl. 15:00

Medtagen Picnic till musik i MT av **Triss i damer**, sjunger främst amerikanska 40-tals evergreens

17 augusti kl. 15:00

Medtagen Picnic till musik i MT av **Julia, Anette och Alex Eklund** singer-songwriters från Eskilstuna

7 september kl. 11-15

Växt- och kulturmarknad med konstrunda. BG serverar våfflor med kaffe och festis

Med reservation för eventuella ändringar av programmet

Höstprogram preliminärt

- *Historisk afton (? datum)*
- *Julmarknad 24 november*
- *Tackfest volontärer (? datum)*

Torsdagar maj-sep kl. 13-16 håller BG och dess museum öppet

***Arrangörer:**

Nätverket G:a Torshälla omfattar:

- Torshälla hembygdsförening
S:t Olofs Gille
- Eskilstuna kommun/kultur
- Torshälla församling
- IOGT-NTO
- SPF-Torshälla
- Club Lions Torshälla
- Torshälla Finska Förening

*Upplysningar Bergströmska gården
tel. 070-565 56 41*

e-post: info@sanktolofsgille.se

Foto: Bernt Pettersson

Hanebergsbokens release 4 maj

Den 4 maj kunde vi så äntligen presentera Husbergsboken för Torshälla publiken. Ett 40-tal åhörare kom för att köpa boken och lyssna till ett föredrag om borgen på Husberget och dess och stadens plats i det medeltida sörmländska maktlandskapet. Platsen kunde inte vara mer passande än i Kvarnen där vi genom fönstren kunde blicka ut över forsen och fallet och den imponerande borgklippan som tornade upp sig över oss.

Jag har under åren som gått haft återkommande kontakter med Hans Lidén. När jag så fick uppdraget att ge ut bildboken ”Torshälla 700 år” fick jag kontakt med ett lokalt bokförlag Vaktel förlag som gav ut min bok. När jag väckte frågan med förläggaren Christer Bergström så var han omedelbart med på noterna.

2016 kontaktade jag Hans Lidén igen och han satte i gång med skrivarbetet. Under sin tid på Statens Historiska Museum kunde han inom ramen för sin tjänst som antikvarie, bedriva ett borgforskningsprojekt med inriktning på de mindre och enklare landsortsborgarna.

Tyvärr fick han försöka rekonstruera hela sitt medeltida borgforskningsprojekt, då allt hans forskningsmaterial hade förkommit eller kastats på Historiska museet efter att han gick i pension.

Hans Lidén har haft ett stort nöje i att skriva boken och det fyllt hans liv och det har varit en ljuspunkt i livet då han tidigt fick stora hälsoproblem och under den sista tiden egentligen inte kom ut ur hemmet.

Utgivningen var planerad redan till förra våren men författaren ville göra tillägg och korrigeringar av sina slutsatser och tolkningar av resultaten vid två tillfällen och utgivningen sköts till 2024.

De arkeologiska lämningarna på Husberget i Torshälla beskrevs redan på 1680-talet i ”Rannsakingar efter Antikviteter”, vårt lands första heltäckande fornminnesinventering. Därefter tycks de ha fallit i glömska.

I samband med markarbeten 1977 för ett staket över bergskränet hittades brandrester och rödbränd lera, varvid lämningarna ”återupptäcktes”. På Olle Lorins initiativ genomfördes en antikvarisk kontroll som konstaterade att lämningarna var ganska omfattande och kunde dateras till medeltid. Två år senare gjordes en provundersökning i två långa meterbredda sökschakt, som korsade varandra i mitten av bergsplatån.

Därefter kom det att dröja fram till år 1986 innan lämningarna kunde börja undersökas mer systematiskt, och detta pågick i korta säsonger årligen fram till 1989. Totalt hade då drygt hundra kvadratmeter undersökts.

När vi tog de första spadtagen på berget visste knappt någon i Torshälla något annat namn på berget än Stadskällarberget. Idag vet vi mycket mera och kallar berget numera - Husberget!

Hans A Lidén hälsar alla torshällabor från sjuksängen.

Hans gick bort bara en vecka efter att vi överrättat boken till honom men han var mycket glad och tacksam över att boken kom till verkställighet och att den blev så vacker.

Det är en stor glädje för mig att vi i år kan ha en bokrelease och ett varmt tack till hbf i Torshälla, S:t Olofs gille, Torshälla stads nämnd och sonen Erik Persson som har skapat en så vacker och läsvärd bok samt Vaktel förlag, som har möjliggjort utgivningen.

Guidning av Holmberget den 11 maj

Som del i firandet av bokutgivningen, arrangerade hembygdsförening i Torshälla, S:t Olofs gille, och den lokalhistoriska föreningen Eskilskällans Vänner, en guidad

visning av borgplatsen på Husberget lördagen den 11 maj med Leif Persson som guide. Det blev en mycket uppskattad visning som samlade ett 50-tal besökare i det vackra vårvädret

Referat av Husbergsföredraget

Kunskaperna om en borganläggning på Husberget har varit bortglömda sedan mitten på 1600-talet men genom arkeologen Hans A. Lidéns utgrävningar 1979 och 1986 – 89 har den fått sin rätta plats i vår kunskapsbank. Utgrävningarnas främsta tillskyndare och finansiär var S:t Olofs gille och dess dåvarande ordförande, Berta Gisslandi.

De medeltida källorna

De äldsta skriftliga beläggen för staden Torshälla förekommer i några medeltida brev utfärdade i Torsharg 1252 av kung Valdemar Birgersson. Det finns en bevarad stamp från ett stadsgille, S:t Olofs gille, vars stamp har daterats till tiden omkring 1275. Och då det bara är städer som kan ha stadsgillen indikerar det att staden kan vara ungefär 50 år äldre än vad de äldsta bevarade stadspri-vilegiebrevet från 1317. Troligen har bebyggelsen förtätats till stadskaraktär redan under sent 1200-tal.

Varför borg på Husberget?

Förutsättningarna för Torshällas framväxt och utveckling ligger naturligtvis i det ekonomiskt - geografiska läget och i områdets

Guidning vid förborgen på Husberget

infrastruktur. I ett medeltida vattenstånd har Mälaren bildat en djup vik in mot åmynningen och staden. Vattnet har vid 12–1300-talet drygt 3 m över dagens vattenhöjd. Ån, som utgör häradsgräns, mellan Öster- och Västerrekarne, var en viktig transportled in i landet mot Eskilstunabygden, Hjälmarne, Örebro och Närke. I Torshälla har det genom landhöjningen bildats forsnackar i ån, och vid dessa måste transportererna omlastas. Här bör Kronan ha haft stora ekonomiska intressen att bevaka genom möjlighet till förtullning.

Till detta kommer att i Torshälla korsas ån av den viktiga landsvägen mellan Strängnäs och Arboga. Husberget ligger strategiskt alldeles intill korsningen mellan dessa två stora och viktiga transportleder.

Vi vet att Torshälla varit en viktig förrättningsort under huvudförvaltningen vid Nyköpingshus och ett administrativt centrum för de bägge intilliggande häraderna, Öster- och Västerrekarne. En fogde var tillsatt för att förvalta denna norra del av Nyköpings län.

Prefixet **Hus** – i namnet Husberget kan antyda att anläggningen varit kopplad till kronans administration och fungerat som förvaltningsborg för denna del av norra Sörmland. Husberget ligger centralt och strategiskt i Torshälla på den östra sidan om Torshällaån.

Fynden

Vid undersökningarna hittades ett stort antal olika föremål, det mesta dock av oidentifierad metall och andra sorters fragment. I övrigt speglar fyndmaterialet borgmiljön, framför allt genom de många vapen och rustningsfynden. Här finns inte mindre än ett 40-tal armborstspetsar, en spjutspets, delar av ett svärd, en vapendolk, fingerplåt till stridshandske.

Andra fynd vittnar om hästens närvaro: ett kraftigt betsel, ett par sporrar och en hovsla-

gartång. En stor del av fyndmaterialet upptas av byggnadsdetaljer av järn såsom dörrstaplar, gångjärn, port- och andra beslag, stora märlor, spikar med mera. Till den mer privata sfären hör ett mynt, spelbrickor och tärningar samt ett trligt gångjärn till ett hopfällbart spelbräde, vidare några bultlåsnycklar och beslag till klädkistor, ett ringspänne och söljor till livremmar med mera. Kategorin husråd är underrepresenterat

Borgläget

Borgen ligger i ett mycket bra läge på en svårforcerad höjd vilket talar för att skydd och försvar utgjort viktiga funktioner. Man har inte behövt vidta några mer omfattande åtgärder för att anpassa den till ändamålet - de befintliga topografiska förhållandena har på ett enkelt sätt kunnat utnyttjas.

Till borgområdet ska inte bara Husberget räknas utan även Husbergsstenen och området blir då omkring 60x40 m stort. Husbergsstenen ligger på ett stenkasts avstånd och dess plana hjässa är i nivå med Husbergets.

Förborgen

Husbergsplanen mellan blocket Husbergsstenen och Husbergsplatån har utgjort ett närmast perfekt läge för en förborg. I slänten ner mot brandstationens garageplan framkom en stenrad som utgjort syllstenar till en träbyggd palissadliknande ”mur”. I sydväst ned mot Stadskällaren, har förborgen haft en naturlig avgränsning vid branten ner mot Brogatan, men eftersom vi inte gjort några utgrävningar där, vet vi inte hur de har sett ut.

Vid utgrävningen i förborgsområdet hittade vi ett fyndförande kulturlager med brandrester och antydan till bebyggelse täckt av tjocka fyllnadsmassor. Bland annat hittade vi ämnesjärn, osmundar, och en tång för hovslageri, vilket talar för närhet till ett stall eller en smedja, vilket förstärker tolkningen att Husbergsplanen utgjort en förborg.

Huvudborgern

Uppe på Husbergsplatån består lämningarna med något undantag av enbart brandrester. Det är 3 på varandra liggande brandlager och därigenom har vi kunnat belägga att borgen genomgått 3 byggnadsfaser. Det övre lagret, lämningarna efter Fas 3 består av mycket hårt bränd och delvis förslaggad lera. Leran härrör uppenbarligen från stora torvkakor som staplats upp till en ca 2 meter bred skyttegångsliknande markförhöjning kring platån. Dess höjd varierar men här och var har den varit upp mot drygt 0,60 meter. Längs ”skyttegång-ens” utsida kunde iaktas stolphål med brandrester efter en palissad av upprättstående kluvna stockar. Genom dessa mer ”primitiva” konstruktioner ger lämningarna efter Fas 3 intryck av en tillfällig försöksansning, än ett starkare befästningsverk.

Lämningarna efter Faserna 1 och 2, de båda undre brandlagren, kan närmast beskrivas som ”rena kollager” och vittnar om att huvudborgern under dessa skeden varit byggd av trä.

Mer tydliga byggnadsindikationer framkom i östra delen av bergsplatån. Här påträffades en enkel eldstad av lerfogat tegel, som i ett skift lagts i en kvartscirkel in mot ett hörn till en sannolikt timrad byggnad, kanske byggt i korsvirkesteknik. Väggarna närmast eldstaden har skyddats mot elden av upprättstående stenflak. Eldstaden har stått i det sydöstra hörnet av en nord-syd-orienterad byggnad, vars väggar utplånats i branden. Husets östra vägg, mot förborgen, har varit bestruken med ett kraftigt lerskikt, antagligen som skydd mot brandpilar. Byggnaden har tillhört det första och äldsta skedet i Husbergskronologin, möjligen sent 1200-tal.

Borgen på Husberget har genomgått 3 byggnadsskeden som alla har raserats under strid. Det äldsta är:

Fas 1 som är från sent 1200-tal eller tidigt

1300-tal. Det äldsta skedet är också vid den tiden då borgen är som mest välbyggd och fick sin utsträckning med huvudborg med en byggnad på toppen, förborgen på planen mellan toppen och Husbergsstenen med stall, smedja och ekonomibyggnader och Husbergsstenen infogas i anläggningen som ett kärntorn.

Fas 2 brändes ned före 1365 vilket kan sammanfalla med tronstriderna mellan makthavande folkungar (kung Magnus Birgersson) och mecklenburgarna. Det är känt att mecklenburgska trupper rörde sig i området vårvintern 1364.

Fas 3 var mycket kortvarig 1367-70 ca och var en mycket enkel konstruktion som av allt att döma uppförts i stor tidsnöd. Historiskt kan detta kopplas till folkungarnas väpnade uppror 1371 då de ville återta makten till den tidigare avsatte kungen Magnus Eriksson. Mecklenburgaranhängare i Torshälla kan då ha tagit sin tillflykt till borgområdet på Husberget och i all hast byggt en försöksansning. Ett myntfynd, en brakteat, ger en bortre gräns till 1370-talet.

De egentliga borganläggningarna består av byggnadsfaserna 1 och 2. Fas 3 var en enklare försöksansning för tillfälligt skydd. Hit kan man kanske även inräkna försöksansningen på Holmberget som kan ha ingått som en förpost till borgen på Husberget. Försvarsvallen på Holmberget har via undersökningar av Olle Lorin, fått en datering till 1370-talet.

Ytan mellan Fas 1 och Fas 2 markeras av en upptrampad hård markyta med mängder av vapen och rustningsfynd vilket tyder på omfattande strider. Möjligen kan dessa strider ha skett i upproret mot kung Birger Magnusson i efterspelet till Nyköpings gästtabud 1318.

Leif Persson guidade ett 50-tal besökare Här vid den medeltida förborgen med borgplatån i bakgrunden

Här nere vid det medeltida hamnläget

*Ett första möte i april 1979 inför den kommande provundersökningen. Bertha Gisslandi berättar om runstenen vid Torshälla kyrka för författaren Hans L. Lidén (längst t.h.) och kollegorna Anna Järpe från Statens historiska museum och Ralph Edenheim från Riksantikvarieämbetet.
Foto: Olle Lorin*

Gilletts ålderman och Leif med boken om Husberget med borgplatån i bakgrunden

Några av besökarna som orkade upp på borgplatåns topp.

*Text: Leif Persson
Text & bildredigering: Benny Flodin*

**Torshälla
Hembygdsmuseum
S:t Olofs Gille
Bergströmska gården**
*Öppet varje torsdag maj-sep
i juli även tisdag & lördag
kl. 13.00 – 16.00*

Vi har böcker och olika
skrifter till försäljning bl. a.:

Nya Torshälla ABC

*TNHS historiska skrifter 1-9
och Torshällas Tidslinje från
Istid till Nutid*

*Rekarnebygden i backspegeln
Historiska skrifter om Torshälla
Böcker om Marianne Ebeling
och Harriet Ebeling
Torshälla stenkärlsfabrik*

*S:t Olof utkommer från 2024 med
endast 2 nr/år*

- 1. Före midsommar*
- 2. Före jul med årsmöteskallelse*

OBS!
**UPPDATERING AV GILLET'S
MEDLEMSREGISTER**

Styrelsen ber alla medlemmar i
gillet med ny e-post, mobiltelefon
och ev. ny postadress att bekräfta
dessa med svar till vår gårdeman
babbo90@telia.com

**Torshälla Hembygdsförening
S:t Olofs Gille**

Styrelse:

Tryggve Lundh, ålderman	076-340 74 15
Birgitta Biderman vice ålderman	073-320 53 93
Jan-Erik Kling, skrivare	070-565 56 41
Barbro Holmén-Gustafsson Gårdeman	070-571 34 06
Benny Flodin, redaktion	070-656 54 54
Mikael Nyman	073-447 93 12
Kjell Jansson	070-205 84 85
Inga Lena Jansson	070-994 33 33
Leif Persson	070-425 58 66

.....

Museikommittén: Styrelsen

Arkiv- & Datakommittén:
Benny Flodin

Fastighetskommittén:
Mikael Nyman, Kjell Jansson

Aktivitetskommittén: Birgitta Biderman,
Kjell Jansson & Inga-Lena Jansson

**Redaktion S:t Olof, Hemsidan & Nya
Bygdeband:** Benny Flodin

**Programkommittén "Industrihistoriska
Umgänget":** Jan-Erik Kling & Benny Flodin

.....

Bergströmska gården, Hembygdsmuseum
Lilla gatan 12, TORSHÄLLA
Telefon: 070-565 56 41

Medlemsavgift: 100: - enskild, 150: - familj
Bankgiro: 5239-1901

Postadress: Torshälla Hembygdsförening
S:t Olofs Gille, c/o Tryggve Lundh
Klostergatan 9, 644 31 TORSHÄLLA

E-postadress: info@sanktolofsgille.se
Hemsida: www.sanktolofsgille.se

Ett axplock av ägare och sortiment som tillverkats på Holmen

Ur jubileumsskriften HOLMENS 900-åriga historia – del 5

Forts. från S:t Olof nr 1–2023

Gjuteriet läggs ned och den mekaniska verkstaden blir rostfri

Det gamla gjuteriet läggs ned 1952. Istället kom Holmens Mekaniska Verkstad att följa ägaren, Nyby Bruks, produktion, som då hade tagit stora steg in på det rostfria stålets område.

För att vidareförädla Nyby Bruks produkter ställs produktionen i början på 1950-talet om för tillverkning av **apparatur, rör och rördelar i rostfritt stål för kemiskteknisk industri** såsom pappersbruk, raffinaderier, konstgödningsfabriker, mejerier, bryggerier och liknande.

Sveriges första industriella stränggjutningsmaskin

Den första stränggjutningsmaskinen under namnet ”Concast” konstrueras 1954 på Holmen och installeras i Nyby stålverk. Maskinen gjöt blooms i fyrkant, runt upp till 203 mm och plattiner i 51x356 mm och var Sveriges första vertikala industriella stränggjutmaskin.

Det vertikala stränggjutverket i Nybys stålverk kunde gjuta runda ämnen för stångtillverkningen och platta ämnen för plåttillverkning.

De första stränggjutningsmaskinerna för slabs till bred plåt och band, inom de verk som blev SSAB (Domnarvet och Oxelösund), byggdes på Holmen av Nyby Bruk på licens av Concast AG i Schweiz 1966–68. Den för Holmens stränggjutningsanläggningar ansvarige ingenjören Erik A Olsson flyttade efter dessa gjutmaskinsaffärer till Concast AG i Schweiz. Från Holmen levererades också maskiner till Jugoslavien, England och Stavanger Stål i Norge.

Det gamla stångvalsverket som valsade armeringsjärn såldes till Marocko 1971 där det återupbyggdes under ledning av Nyby Bruks tekn. direktör Karl Erik Pihlblad. Tillverkningskvoten för armeringsjärnet överläts till Domnarvet i utbyte mot att Nyby Bruk fick legovalsa rostfria slabs till varmband.

Forts. följer ...